

**Х.З. Махмудов, завідувач кафедри підприємництва і права
Т.В. Устік, канд. екон. наук, доцент, докторант**

Полтавська державна аграрна академія, Полтава, Україна

НАПРЯМКИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті здійснене дослідження раніше невирішених питань, які можуть гальмувати чи блокувати перехід національної економіки на засади сталого розвитку. Для визначення основних ризикових ситуацій та можливостей, а також дослідження слабких сторін та загроз для національної економіки в ході імплементації основних положень сталого розвитку здійснений SWOT-аналіз можливості запровадження основних положень сталого розвитку в провідні галузі національної економіки. Розроблений та запропонований перелік необхідних дій по запровадженню положень сталого розвитку в аграрний сектор та сільські території. Робиться висновок, що впровадження запропонованих кроків по імплементації аспектів сталого розвитку буде сприяти переходу на засади «зеленої» економіки.

Ключові слова: *сталий розвиток, екологізація, «зелена» економіка» навколишнє середовище, аграрний сектор, національна економіка.*

Постановка проблеми. На сьогодні стратегія розвитку національної економіки зорієнтована на основні положення концепції сталого розвитку, тобто такого розвитку, при якому всі напрямки соціально-економічного розвитку гармонійно поєднані та функціонують з мінімальним шкідливим впливом на навколишнє середовище. Зазначена Концепція включає пріоритети просування «зеленої» економіки відповідно до підсумкової Декларації конференції Об'єднаних Націй по сталому розвитку «Майбутнє, якого ми прагнемо» (Ріо-де-Жанейро, 20-22 червня 2012 р.). Україна, як і інші країни-члени ООН, приєдналася до глобального процесу забезпечення сталого розвитку. Для встановлення стратегічних рамок національного розвитку України на період до 2030 р. на засадах принципу «Нікого не залишити осторонь» було започатковано інклюзивний процес адаптації цілей сталого розвитку.

Проект Стратегії сталого розвитку України до 2030 р. та Національний план дій до 2020 р. по впровадженню Стратегії є результатом аналітичної роботи, яка здійснена українськими експертами за підтримки Програми розвитку ООН в Україні та Глобального екологічного фонду в рамках проекту «Інтеграція положень Конвенцій Ріо в національну політику України».

Але слід також зазначити про те, що на сьогодні в Україні нажалю відсутня чітка програмна платформа, тобто відсутній перелік чітко сформованих та затверджених планів розвитку в окремих галузях економіки, в т.ч. і в сільському господарстві. Плани по імплементації «зеленої» економіки в різних секторах соціально-економічного розвитку держави повинні охоплювати такі соціально-економічні галузі, як енергоефективність і використання поновлюваних джерел енергії, екологізація малих і середніх підприємств, екологічне сільське господарство та промисловість (більш чисте виробництво й стійке споживання), стійкі державні закупівлі, будівництво і ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні тенденції щодо взаємодії економіки та захисту навколишнього середовища, напрацювання основ сталого розвитку та аспекти впровадження «зеленої» економіки, використання ресурсоефективних технологій є присутніми в працях багатьох вітчизняних науковців. Дослідження в зазначених сферах здійснюють такі вітчизняні вчені, як: М. Баштова, Ю. Губені, Б. Карпінський, Б. Патон, І. Брюховецький, В. Жмайлов, О. Маслак, П. Саблук, М. Кропивко, О. Булавка, Е. Лібанова, М. Хвесик, М. Талавира, О. Бородіна, І. Прокопа, В. Юрчишин, П. Шаповал [1-12] та ін.

Однак проведені дослідження свідчать про безсистемність застосування концепції сталого розвитку, практична відсутність методичного та методологічного інструментарію для адаптації зазначеної концепції вітчизняними товаровиробниками, а також її вплив на стан вітчизняної економіки.

Формулювання цілей статті. Метою власних наукових досліджень є дослідження концепції сталого розвитку та аспекти її імплементації в аграрний сектор національної економіки держави. А також розкриття основних завдань та цілей як для держави так і для вітчизняного товаровиробника при переході на засади «зеленої» економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перехід до зеленої економіки створить значні економічні можливості. «Екологізація» національної економіки – це новий принцип росту для України та генератор нових робочих місць в її галузях[4].

Але досить значна кількість невирішених раніше питань можуть гальмувати а подекуди і блокувати рух в напрямку сталого розвитку. Такими викликами для функціонування інституціональної, управлінської системи та просування «зеленої» економіки на національному рівні є:

- недоліки в координації й обміні інформацією на національному й місцевому рівнях в області «зеленої» економіки;
- відсутність у стратегічних документах положень, що стосуються «зеленої» економіки, і відсутність короткострокових заходів із чітко встановленими показниками моніторингу й запланованими джерелами фінансування;
- відсутність у складі міністерств структур, відповідальних за імплементацію «зеленої» економіки, обмежені людські та фінансові можливості для того, щоб належним чином виконувати й реагувати на поточні вимоги й виклики, що стосуються покрокової імплементації «зеленої» економіки;
- недостатньо чіткий поділ атрибутів розробки та реалізації політик в області «зеленої» економіки, включаючи моніторинг показників між галузевими установами та в цілому по державі;
- відсутність покрокового плану просування екологічного сільського господарства на національному рівні;
- неповне розуміння й часткове застосування економічних переваг від ефективного використання поновлюваних джерел енергії та ресурсів, за винятком ряду великих підприємств;
- усвідомлення принципів «зеленої» економіки сприймається лише невеликою частиною населення та неурядовими організаціями в галузі захисту навколишнього середовища.

Для визначення основних ризикових ситуацій та можливостей, а також дослідження слабких сторін та загроз для національної економіки в ході імплементації основних положень сталого розвитку пропонуємо проведений нами SWOT-аналіз (табл. 1).

Отже, метою Стратегії сталого розвитку України до 2030 р. та Національного плану дій до 2020 р. є впровадження принципів сталого розвитку в гармонії з економічним розвитком, соціальним добробутом та зменшенням негативного впливу на навколишнє середовище.

Але для забезпечення умов належного управління й зміцнення інституціонального й управлінського потенціалу в області просування «зеленої» економіки на національному рівні необхідна реалізація наступних пріоритетних дій:

1. SWOT-аналіз можливості запровадження основних положень сталого розвитку національної економіки

Сильні сторони	Слабкі сторони
1	2
<p>1) можливості скористатися досвідом і підтримкою Європейського Союзу для просування принципів «зеленої» економіки, більш чистого виробництва і т.д.;</p> <p>2) здатності для просування «зеленої» економіки, просування й розширення просування аспектів більш чистого виробництва в процесі адміністративно-територіальної реформи в об'єднаних територіальних громадах України;</p> <p>3) досвід і позитивні приклади в окремих секторах економіки (наприклад, енергоощадливість, де-які великі агропромислові підприємства та холдинги);</p> <p>4) визнання доданої вартості «зеленої» економіки для окремих секторів економіки, місцевих виробників, експортерів і переробної промисловості;</p> <p>5) одержання вигоди сільськогосподарськими чи промисловими підприємствами від застосування дієвих методів управління навколишнім середовищем, що приводить до щорічного збільшення екологічних вигід (економія ресурсів, скорочення забруднення і т.д.);</p> <p>6) «зелена» економіка, що просувається в якості пріоритету до зменшення впливу та захисту навколишнього середовища до 2030 року.</p>	<p>1) обмежений інституціональний потенціал по просуванню «зеленої» економіки в деяких секторах національної економіки, на національному й місцевому рівнях;</p> <p>2) обмежені фінансові можливості держави для просування «зеленої» економіки;</p> <p>3) обмежені можливості просування «зеленої» економіки в таких секторах національної економіки: сільське господарство, транспорт, регіональний розвиток, навколишнє середовище, послуги, торгівля, банківська сфера, приватний сектор;</p> <p>4) пасивна позиція промислових підприємств щодо використання більш чистого виробництва;</p> <p>5) низький рівень довіри населення, економічних агентів і фермерів до державних структур і процесу економічного розвитку в країні;</p> <p>6) мінімальне, недостатнє використання сучасних засобів комунікації для просування «зеленої» економіки;</p> <p>7) низький рівень застосування сучасних економічних інструментів і засобів для розвитку «зеленої» економіки;</p> <p>8) низький рівень участі суспільних об'єднань у просуванні принципів «зеленої» економіки й зміні відносини споживачів;</p> <p>9) обмежені можливості моніторингу та контролю на національному й місцевому рівнях.</p>

<i>Продовження табл. 1</i>	
1	2
Можливості	Загрози
<p>1) «зелена» економіка як пріоритет для Національної стратегії розвитку «Україна-2030» і «Національного плану дій до 2020»;</p> <p>2) додана вартість «зеленої» економіки для економічного розвитку: нові робочі місця, вигоди для виробників і експортерів (підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продовольчої продукції та продукції сільського господарства, оскільки стійке управління природними ресурсами, підтверджене стандартами екологічного менеджменту та/або екомаркуванням, являє собою складову частину більш екологічно чистого виробництва);</p> <p>3) «зелена» економіка як частина іміджу держави;</p> <p>4) сприяння заходів, передбачених і застосовуваних у процесі просування «зеленої» економіки, просуванню Цілей сталого розвитку;</p> <p>5) «зелена» економіка є пріоритетом регіональних процесів і програм;</p> <p>6) впровадження нових технологій, інноваційні послуги, сучасне обладнання і т.д. (здійснюється стимулювання розвитку вітчизняних високо-технологічних виробництв, наукових розробок, орієнтованих на потреби вітчизняних товаровиробників і інтересів національної економіки);</p> <p>7) впровадження методології оцінки впливу на навколишнє середовище вітчизняними товаровиробниками, особливо в галузі сільського господарства;</p> <p>8) виявлення нових партнерів і доступ до нових ринків;</p> <p>9) інтерес і зусилля по просуванню «зеленої» економіки з боку Європейського Союзу та партнерів України;</p> <p>10) більш стійка (визначена) поведінка виробників і споживачів;</p> <p>11) зменшення впливу на навколишнє середовище та покращення якості життя та діяльності населення.</p>	<p>1) відсутність політичної підтримки в просуванні принципів «зеленої» економіки серед вищого керівництва держави;</p> <p>2) відсутність пріоритетів і зниження зацікавленості до імплементації принципів «зеленої» економіки в різних галузях національної економіки;</p> <p>3) низькі можливості асиміляції інвестицій і технічної допомоги в даному напрямку;</p> <p>4) лобювання де-яких економічних груп, імпортерів, які не зацікавлені в передбачених сталим розвитком змінах;</p> <p>5) низький рівень зацікавленості та взагалі ігнорування положень сталого розвитку з боку населення, нерозуміння доданої вартості «зеленої» економіки.</p>

Джерело: узагальнено автором на основі [1, 3, 4, 7, 8]

- створення та діяльність Національної робочої групи по імплементації аспектів сталого розвитку та «зеленої» економіки з метою координації цього процесу в країні;
- інтеграція аспектів охорони навколишнього середовища, просування «зеленої» економіки й адаптації до кліматичних змін у документах галузевих політик та відповідному законодавстві [12];
- зміцнення приватно-державного партнерства для просування принципів і дій щодо імплементації положень «зеленої» економіки [10];
- розробка та брендинг національних торгових марок екологічно чистих продуктів і процесів; виявлення «зелених» компаній, які мають право використовувати зареєстровану торговельну марку;
- розробка економічних інструментів для просування «зеленої» економіки.

Якщо ж говорити про екологізацію малих і середніх виробництв, необхідно на національному рівні, за допомогою належної державної підтримки, реалізувати наступні дії:

- здійснити інтеграцію заходів щодо розвитку «зеленої» економіки для малих і середніх підприємств у плани розвитку галузей національної економіки України до 2030 р. [8];
- здійснити заохочення екологічних підприємств / бізнесу або екологічних технологій шляхом надання різних державних пільг та гарантій, включаючи доступ до цільового фінансування та податкових пільг;
- здійснити залучення державних установ у просування «зеленої» економіки, у тому числі шляхом створення інструментів підтримки / консультування (дорадництва);
- здійснити розробку методології відбору та доповнення бази статистичних даних щодо екологізації малих і середніх підприємств держави;
- здійснити розробку та запровадження «зелених» кредитів та схем надання фінансової допомоги для розвитку бізнесу.

Для забезпечення імплементації основних положень концепції сталого розвитку в аграрному секторі та перехід на засади екологічного сільського господарства та впровадження принципів «зеленої» економіки й розширення сільськогосподарських площ, використовуваних під екологічне землеробство, необхідно домогтися виділення державних фінансових ресурсів для забезпечення державної підтримки, з урахуванням того факту, що попит на таку продукцію на міжнародних ринках росте, а ціни на екологічні продукти все частіше стають більш

високими. Екологічних товаровиробників необхідно підтримувати при дотриманні ними національних і міжнародних стандартів виробництва та збуту екологічних продуктів для досягнення довіри на регіональних і міжнародних ринках. Інтеграція природоохоронних положень у сільськогосподарську політику буде сприяти зниженню ризиків деградації навколишнього середовища та сприятиме підвищенню стійкості сільськогосподарських екосистем.

Для збільшення частки екологічного сільського господарства, а також сталого розвитку сільських територій необхідна реалізація наступних дій (табл. 2).

У зв'язку з надзвичайно великою кількістю контрольованих показників сталого розвитку необхідно запровадити Національну систему моніторингу показників «зеленого» росту та провести такі дії:

- здійснити погодження та інтеграцію переліку показників «зеленого» росту в національну систему збору статистичних даних відповідно до національних показників цілей сталого розвитку;
- розробити Національний звіт про показники «зеленого» росту;
- здійснити інтеграцію показників «зеленого» росту й національних цільових показників Цілей сталого розвитку у Національний звіт про стан «зеленого» росту в Україні;
- здійснювати моніторинг показників ефективності «зеленої» економіки в ключових секторах національної економіки;
- розробити методологічний та статистичний інструментарій для складання статистики в області «зеленої» економіки;
- провести «екологізацію» національної системи рахунків;
- інше.

Як ми вже раніше згадували, за загальну координацію імплементації основних положень сталого розвитку та «зеленої» економіки повинна відповідати Національна робоча група. Значна частка заходів буде впроваджуватися при узгодженні Міністерства аграрної політики та продовольства України та Міністерства екології та природних ресурсів. В робочу групу повинні бути включені представники Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства, а також Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України. Громадські об'єднання та асоціації можуть брати участь у заходах щодо інформування, навчання, пілотування й комунікації.

2. Перелік необхідних дій по запровадженню положень сталого розвитку аграрного сектора та сільських територій

Сільське господарство	Сільські території
<p>1) збільшення площі сільськогосподарських земель під виробництво екологічної продукції та кількості екологічних товаровиробників;</p> <p>2) розробка навчальних програм в області екологічного сільського господарства: виробництво й переробка екологічних сільськогосподарських продуктів рослинного й тваринного походження;</p> <p>3) розробка й впровадження програм фінансової підтримки для виробників, переробників і експортерів екологічних сільськогосподарських продуктів, у тому числі і у тваринництві;</p> <p>4) розвиток «зеленого» маркетингу екологічних продуктів на місцевому рівні: сприяння просуванню екологічних продуктів на ринках, у магазинах і ресторанах;</p> <p>5) організація семінарів, виставок і навчальних матеріалів для впровадження екологічного сільського господарства;</p> <p>6) інформування споживачів про додану вартість екологічних сільськогосподарських продуктів, організація інформаційних заходів у навчальних закладах різних освітніх ступенів;</p> <p>7) розробка електронного реєстру екологічних виробників та їх продукції;</p> <p>8) створення пілотних сільськогосподарських ринків та магазинів, що спеціалізуються в галузі екологічних продуктів, допомога сільськогосподарським виробникам у період конверсії до екологічного виробництва за допомогою реальних механізмів підтримки, а також забезпечення попиту на екологічні (ще не сертифіковані) продукти з боку державних установ.</p>	<p>1) створення центрів з ресурсоефективності та більш чистому виробництві на сільських територіях;</p> <p>2) розробка методології з самооцінки в галузі ресурсоефективності й більш чистого виробництва територіальними підприємствами й організаціями;</p> <p>3) розробка регіональних і територіальних програм і планів по просуванню й впровадженню принципів ресурсоефективності й більш чистого виробництва;</p> <p>4) заохочення надання кредитними установами під гарантії ОТГ вигідних кредитних ліній агропромисловим та іншим підприємствам для проектів в області ресурсоефективності та більш чистого виробництва;</p> <p>5) інтеграція принципів ефективності ресурсів і більш чистого виробництва в плани місцевого розвитку;</p> <p>6) розробка й просування положень про поступове усунення пластикових пакетів і пластикових пляшок;</p> <p>7) інтеграція принципу розширеної відповідальності товаровиробника;</p> <p>8) ініціювання обміну інформацією щодо впроваджених проектів в області ресурсоефективності, проведення інформаційних семінарів щодо сталого розвитку для представників органів місцевого самоврядування ОТГ;</p> <p>9) залучення приватних компаній і фізичних осіб у просування й впровадження «зеленої» економіки;</p> <p>10) просування екологічних шкіл і шкіл по сталому розвитку.</p>

Джерело: власні дослідження автора

Для забезпечення внутрішнього фінансування запланованих заходів в області імплементації «зеленої» економіки необхідно ухвалити перелік видатків з державного бюджету, а також обґрунтувати залучення та використання інших фінансових механізмів та надходжень. До таких заходів можемо віднести скорочення або скасування податків на імпорт або використання екологічних технологій з низьким впливом на навколишнє середовище; зниження податків на імпорт або виробництво товарів з перероблених матеріалів; введення податків на використання певних категорій невідновлюваних матеріалів чи природних ресурсів для забезпечення їх збереження й захисту.

Для забезпечення процесу моніторингу робоча група щорічно оцінює рівень реалізації показників і цілей. На основі зібраної й систематизованої інформації підготовляються річні звіти про впровадження концепції сталого розвитку та «зеленої» економіки.

Висновки. Впровадження запропонованих кроків по імплементації сталого розвитку буде сприяти досягненню наступних основних результатів: безперервна діяльність Національної робочої групи щодо сталого розвитку та «зеленої» економіки з метою координації зазначеного процесу в країні; підвищення енергоефективності країни та збільшення використання частки поновлюваних джерел енергії; інтеграція «зеленої» економіки для малих і середніх підприємств; збільшення площі сільськогосподарських земель із екологічним виробництвом, кількості екологічних товаровиробників і експортованих екологічних продуктів; зниження забруднення навколишнього середовища; створення регіональних центрів ресурсоефективності та більш чистого виробництва; зміцнення системи державних закупівель; підвищення поінформованості про важливість розвитку «зеленої» економіки на всіх рівнях її імплементації; застосування переліку показників «зеленого» росту для оцінки досягнень країни в даній області.

Бібліографічний список: 1. Баштова М.О. Трансформаційні зрушення регіональної політики сталого розвитку / М.О. Баштова // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. – 2016. – Т. 21. – № 9 (51). – С. 95-98. 2. Губені Ю. Розвиток сільських територій: деякі аспекти європейської теорії і практики / Ю. Губені // Економіка України. – 2007. – № 4. – С. 62–70. 3. Карпінський Б.А. Модель сталого розвитку економіки: формування та порівняльна динаміка змін. – Ч. 1. / Б.А. Карпінський, І.М. Васильків, О.Б. Карпінська, А.Б. Шевців // Науковий вісник НЛТУ України. – 2015. – № 25.7. – С. 13-23. 4. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б.Є. Патона. – К.: Державна установа "Інститут економіки

природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України", 2012. – 72 с. 5. Організаційно-економічні аспекти сталого розвитку агропромислового комплексу та сільських територій: монографія / за ред. Брюховецького І.М., Жмайлова В.М., Маслака О.М. – Суми: СНАУ, – 2015. – 322 с. 6. Саблук П.Т. Розвиток сільських територій – запорука відродження аграрної України / П.Т. Саблук // Вісник аграрної науки. – 2006. – № 5. – С. 21–23. 7. Саблук П.Т., Кропивко М.Ф., Булавка О.Г. та ін. Управління комплексним розвитком агропромислового виробництва і сільських територій. – К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2011. – 454 с. – С. 167. 8. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь / за ред. акад. НАН України Е.М. Лібанової, акад. НААН України М.А. Хвесика. – К.: ДУ ІСПСР НАН України, 2014. – 776 с. 9. Талавиря М.П. Розвиток сільських територій на засадах сталості / М.П. Талавиря// Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – 2016. – № 1(47). – Т.2. – С. 146-150. 10. Теорія, політика та практика сільського розвитку; за ред. О.М. Бородіної. І.В. Прокопи. – К.: ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». 2010. – 376 с. 11. Юрчишин В.В. Сільський розвиток: основи методології та організації / В. Юрчишин, О. Онищенко // Економіка України. – 2006. – № 10. – С. 122-128. 12. Шаповал П.Д. Сільськогосподарський регіон у системі управління розвитком економіки / П.Д. Шаповал // Вісник УАДУ при Президентіві України. – 2002. – № 4. – С. 72–76.

Махмудов Х.З., Устик Т.В. Направления имплементации стратегии устойчивого развития в аграрном секторе экономики Украины. В статье осуществлено исследование прежде нерешенных вопросов, которые могут тормозить или блокировать переход национальной экономики на принципы устойчивого развития. Для определения основных рисков ситуаций и возможностей, а также исследования слабых сторон и угроз для национальной экономики в ходе имплементации основных положений устойчивого развития осуществлен Swot-анализ возможности внедрения основных положений устойчивого развития в стратегические области национальной экономики. Разработан и предложен перечень необходимых действий по внедрению положений устойчивого развития в аграрный сектор и сельские территории. Делается вывод, что внедрение предложенных шагов по имплементации аспектов устойчивого развития будет содействовать переходу на принципы «зеленой» экономики.

Ключевые слова: устойчивое развитие, экологизация, «зеленая» экономика», окружающая среда, аграрный сектор, национальная экономика.

Mahmudov H., Ustik T.V. The directions of implementation of strategy of sustainable development in the agrarian sector of economy of Ukraine. For today the strategy of development of national economy is oriented on basic provisions of the concept of sustainable development. The specified Concept includes priorities of advance of "green" economy according to the final Declaration of a conference of the United Nations on sustainable development (Rio de Janeiro, on June 20-22, 2012). Ukraine joined global process of ensuring sustainable development. For establishment of a strategic framework of national development of Ukraine until 2030 inclusive process of adaptation of sustainable development goals was begun.

For today in Ukraine the absent accurate program platform, is not present the list of the created and approved development plans for certain areas of economy including agriculture.

"Greening" of national economy is a new principle of growth for Ukraine and the generator of new jobs in its industries. Implementation of the principles of sustainable development in harmony with economic development, social welfare and reduction of negative impact on the environment is the purpose of Strategy of sustainable development of Ukraine till 2030 and the National plan of action till 2020. Realization of accurately certain actions is necessary for providing conditions of appropriate management and strengthening of institutional and administrative potential in the field of advance of "green" economy on national level. The National working group has to be responsible for the general coordination of implementation of basic provisions of sustainable development and "green" economy. For ensuring internal financing of the planned measures it is necessary to decide the list of expenses from the state budget and also to prove attraction and use of other financial mechanisms and receipts.

Introduction of the offered steps on implementation of sustainable development will promote achievement of the following results: continuous activity of the National working group of rather sustainable development; increase in energy efficiency of the country; integration of "green" economy for small and medium-sized enterprises; increase in the area of farmlands with ecological production, quantities of ecological producers and the exported ecological products; decrease in environmental pollution and others.

Keywords: sustainable development, greening, "green" economy", environment, agrarian sector, national economy.

Стаття надійшла до редакції: 01.10.2018 р.